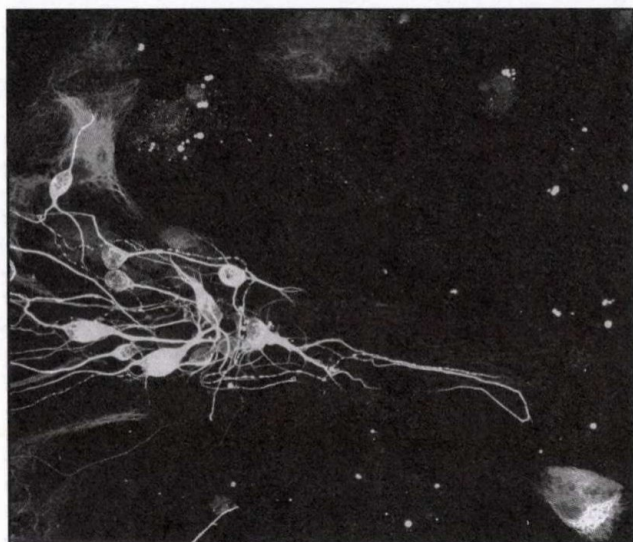

Újszülött egér agyszövetéből készített sejtenyészet egy hetes tenyésztési idő után

gyen ennek a folyamatnak. Új, budapesti központunk vezetője épp ezért nemcsak megismerteti majd az új technológiákat a kutatókkal, hanem össze is gyűjti és eljuttatja hozzánk a felhasználók tapasztalatait. Magyarországi partnercégünk, az Auro-Science pedig napi jelenlétével segíti a Nikon és a központ használói közötti kommunikációt.

Hiszünk abban, hogy a KOKI-ban folyó kutatás segítségünkre lesz műszereink fejlesztésében, és talán még fontosabb az, amit magáról a munkafolyamatról tanulhatunk tőlük.

SM: – Beruházásunk folyamatosan megtérül akkor, ha a KOKI-ban Nikon-mikroszkópokkal dolgoznak és ezt a többi kutató is tudja. Ez rögtön jelent valamit. Sajnos, ma Magyarországon nem sok olyan intézet van, ami olyan jól ismert és elismert lenne, mint a KOKI. Ahhoz, hogy ez az intézet ma itt tarthasson, sok ésszerű döntés és támogatás, illetve támogató kellett.

– Mekkora az érdeklődés az intézet kutatói részéről a laboratórium iránt?

PD: – Megtisztelőnek érezzük, hogy az idegtudományok olyan világszerte elismert kutatójával lehet ilyen izgalmas együttműködésünk, mint Freund professzor. Biztos vagyok abban, hogy sok kutató alig várja már, hogy megismerhesse, használatba vehesse a Nikon Központ legújabb, a mikroszkopizálás elméleti határait közelítő műszereit.

SM: – Az eddigi érdeklődés is óriási volt. Jó volt látni például, hogy olyanok is, akik eddig más cégek mikroszkópjaival dolgoztak, mint kedvelték meg ezeket a mikroszkópokat. A rendszerek összeszerelése közben élvezettel figyeltem, amint egyre többen jöttek, zsebükben saját mintával, a készülékeket kipróbálni. Igazi kihívás lesz majd a STORM-rendszer, amit a NIKON az év második felében szállít a laborba. Tréfásan fogalmazva, ez az az optikai mikroszkóp, ami nincs. Nagyobb a felbontása, mint a fénymikroszkópok elvi felbontása – 200 nm – lehetne. Ez elméletileg azt is jelenti, hogy egy ilyen műszer lehetőséget ad olyan újítások felfedezésére, ami szinte egymagában elégséges egy jó publikáció megírásához.

– Mennyire elégedett az „üzlettel”?

PD: – Egy üzletember csak akkor lehet elégedett, amikor a profit, a haszon megjelent már. Ez ebben az esetben először a nyert tapasztalat formájában jelenik majd meg. De biztos vagyok abban, hogy a Nikon-KOKI Mikroszkópos Központ anyagi értelemben is sikeres lesz számunkra, mivel hatása, befolyása túlmutat Budapesten, de még Magyarországon is.

Az interjút készítette: KITTEL ÁGNES

TÓTH ÁLMOS

A Közhasznú Esmeretek Tára földtanról, bányászatról

A lexikonok, tudománytárak a mindenkor tudomány széleskörű elterjesztésének, népszerűsítésének (az oktatás után) talán legalapvetőbb eszközei. A XIX. század a természet-tudomány, így a geológia, a földtan megizmosodásának, „termelőerővé” válásának korszaka hazánkban is. A kor, amelyben a röviden bemutatni szándékozott lexikon született a magyarországi polgárosodás fölgyorsulásának s egyben magyarrá válásának kora. Ekkor kezd a társadalom (még ha vékony szelete is) az ismeretek, a tudomány – egyre inkább magyar nyelvű – fogyasztója lenni.

Ezt kívánta szolgálni a maga korában a Közhasznú Esmeretek Tára. A lexikonról való legáltalánosabb tudnivalók a Pallas Lexikon szerint: „A betűrendes magyar Enciklopédiák sorát a Közhasznú Esmeretek Tára nyitja meg, a Conversations-Lexikon¹ szerint magyarrá alkalmaztatva, melyet Wigand Ottó² pesti könyvtáros 1831-ben indított meg s 1834-ig 12 kötetben befejezett, noha az Auróra-kör, Bajza és társai kemény tollharcot³ kezdtek a szerkesztőség élén álló férfiak (kivált Döbrentei) ellen. Az egyhasábosan szedett apró betűs munka elég tekintettel volt a hazai viszonyokra.” (A lexikonról a legújabb korban ismertetést adott: Tóth Álmos 2004. Az Esmeretek Tára földtani képe. In Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből, szerk.: Vámos É., Vámosné Vigyázó L., illetve Borbély Kinga Beáta, 2007. Magyar Lexikon 1831-ből – A Közhasznú Esmeretek Tára: Természet Világa 8. száma, Diákpályázat-mellékletében.)

A lexikon szerzői gárdájának szinte minden tagja Kazinczy Ferenchez, illetve az Akadémiához kötődik. Néhány ma is jól ismert név a szerzők közül: Almási Balogh Pál, Döbrentei Gábor, Majláth János gróf, id. Schedius Lajos, Vásárhelyi Pál, Wesselényi Miklós báró. A földtani szócikkek nagy hányadánál Almási Balogh Pál szignóját leljük.

1 A német Brockhaus-cég harmadik kiadása után

2 A lexikon kiadója Wigand Ottó (1795-1870) német születésű könyvkiadó, -kereskedő. Wigand megjelentette később Wesselényi Balítételekről c. művét, melynek illegális terjesztése miatt menekülni kényszerült Magyarországról. Wigand nem tudott magyarul, a magyar változat szerkesztője, mondhatni motorja Döbrentei Gábor volt. A kiadó a művet a Magyar Nemzetnek ajánlja. Nyomatta: Landerer.

3 A Conservation-pörrel Fábri Anna, az „Irodalom magánélete” c. (Irodalmi szalonok és társaskörök 1779-1848) alcímű tanulmány-kötete (1987) bőséges terjedelemben foglalkozik.

A lexikonnak meglepően gazdag a geológiai (és társtudományi) ismeretanyaga, így azt mintegy „0-állapotnak” tekinthetjük a magyar földtani ismeretterjesztő irodalomban. S mint minden kezdet, ez is különös érdeklődésünkre tarthat számot.

A lexikonokban foglaltakat több szempontból megítélhetjük. Néhány szempontra hozunk példát alábbiakban.

Frissesség: a délsarki tartományok (Antarktisz) kapcsán 1828-as angol expedíciót említ, mely a földalak tanulmányozására indult, de tud Bellinghausen orosz kapitány 1819-es expedíciójáról is. Az Agtelek (sic!) szócikk 1831. évi hivatkozást tartalmaz.

Teljesség: sajnos nem készült el az Erdély szócikk. Ettől függetlenül teljességre törekszik. **Konzervatív vagy haladó:** lehet vitatkozni rajta (ez a Conservatoins-pör egyik alapkérdése), de tényként könyvelhetjük el, hogy – legalábbis az általunk bemutatni szánt földtudományok terén – fölállalta az Apáczai Csere János Magyar Enciklopédiája célkitűzését, miszerint a nyugati cselekvő magatartás meghonosítása a feladat a tudományban, s a tudomány közvetítésében is. Ezt a „csatorna” szóval példázzuk: „mesterséggel csinált folyók a belső kereskedés előmozdítására”

– írja, s éppen szénbányászati példát hoz a hasznosításra. **Filozófiáját** az „alchimia” szócikkben írtak világítják meg: „Az alchimistákat sem lehet általjában családoknak tartani. Sokan közülük azon valódi meggyőződéssel dolgoztak, hogy a célhozjutás lehető (...) de kik aranykivánsából, elegendő chymiai készülékek nélkül, magokat az alchymia adták, elcsúfították babonájuk által a chymiai tapasztalatokat.”

Megbízhatóság: e téren is jónak ítéltük. Több alkalommal, pl. az „angol természettudomány” szócikkben kiváló és bőséges visszapiantást ad az ásványtan-tudomány nemzetközi történetéről. Ugyanakkor számos helyen él a magyar aktualitások s a magyar különlegességek (hungarikumok) bemutatásának lehetőségével.

A **nyelvújítás** korában vagyunk, természetes, hogy szerepelnek e kor jellegzetes erőteljesen magyarított szakszavai, pl. szikany, hamany, hugyany, sulyany, keserany, de megadja a nemzetközileg használt s később a magyar szaknyelvben is elfogadottá váló elnevezéseket is. A késői olvasót megfogják az archaikus megnevezések: az ősmaradványok kapcsán pl. „kövévált műszeres testek”-et ír. A köszén számos fajtáját különíti el. A lexikon több példát szolgáltat arra, hogy a magyar szakszavak megteremtése-megszületése milyen bonyolult utakon ment végbe. Születtek e korban nyelvileg ma is helyesnek tartható, de nyelvünkől mégis kikopott szakszavak: pl. sülszén (összesülő szén) = koks, ásványász, kémlelész. Van, amelyik máig megmaradt: pl. szurok-szén, korom-szén, köszén-kátrány, barnaszén. Egyébként világosak és jó magyarsággal megfogalmazottak a szócikkek.

Léven üzleti vállalkozás, fontos volt előfizetők, támogatók szervezése. Mintegy 250 ilyen név van felsorolva az első kiadás első kötetében, köztük számos ismert is: Barcsay János (az erdélyi fejedelmi család sarja), a gr. Bethlen család több tagja; br. Chernel József; br. Eötvös József, Fáy András, br. Geramb János; Katona József (az író-költő); a Kubinyi család több tagja; gr. Nádasdy Ferenc; gr. Ráday Gedeon, Semsey Éva, szül. Keglevich, gr.né, a gr. Széchenyi család, a gr. Teleki család több tagja, br. Wesselényi Miklós, a gr. Zichy család. Tehát a történelmi magyar nemesi

családok szép számmal előfizetői, támogatói a vállalkozásnak. Az első kötet megjelenése nyilván újabb előfizetőket hozott.

A földtani jellegű szócikkek szerzői: elsősorban Almási Balogh Pál⁴, Pólya József⁵, id. Schedius Lajos⁶ és a –j-a szignó⁷.

A „geológia” szócikk kapcsán a geognosia szócikkre utal. Ezt a következőképpen adja. *Föld-alakat, földalkat tudománya. A' geognosia azon érczeket, sziklanemeket és bérzi köveket tanítja, amelyekből a' földkéreg áll, azon feljül a' föld alkatát, és az ásványok viszonyait, telepeit és korát. A' geológiát nem kell felcserélni a' vele szorosan egybekapcsoltat; mely nem egyéb tudományos törekedésnél a' föld eredetének s a' föld hajdanában kiállott „s tán még kiállandó változásainak előadására. A' geologia a' geognos-ták, a' physicusok és chemicusok egyesült vizsgálataiból szedi tudományát. A' geognosia alapítójának Werner-t (l.e.) vehetjük, de több férfi is jeles ezen tudomány-ágban, mint Saussure, Pallas, Dolomieu, Humboldt, Buch, Brogniart, Beudant, Boué, Buckland, Hoff sat. [...] Említi a Föld azon időszakát, amikor „műszeres lények rajta nem voltak”. A szócikk szerzője (–j-a) közel öt oldalon taglalja a Földről, keletkezéséről való ismereteket.*

Az Agtelek (sic!) szócikk utal Raisz Keresztélyre, Vass Imrére, utóbbinak a csepkövi barlangot jelentősen megnövelő fölfedezésére, a benne talált emberlakás-nyomokra s nemzetközi méretösszehasonlítást is tesz.

Számos szócikket találunk a bányászat köréből, hiszen Magyarország bányászata az időben Európa-szerte ismert volt. Bányának általjában véve nevezetik az ásványok menetelei, fekvetein, területein, nagyobb vagy kisebb szikla vagy föld közt lévő ércmasszájain egy vagy több külön ércfeketekből álló, a' bányamivelés üzésére szükséges vízi s földalatti építményekkel felkészült, és privát személyektől kérés-, engedés-és kimerésnél, vagy az uralkodótól a' bányavámnál fogva birt terület, a' holaz utolsó vagy valamely bányászczéhhez, vagy valamely haszonbérő bányászokkal dolgozta, hogy a' benne található ásványoknak birto-kába bányászosan juthasson. [...] A bányászattal kapcsolatos további szócikkek a bányászat számos tudnivalóját ismertetik, és jó áttekintést adnak más országok, más kontinensek bányászatáról, főleg ami a nemesfémeket illeti. Önálló szócikk említi a Bányász-akadémiákat, köztük a selmecit. Rövid szócikk szól az akkor hatályos, Maximilian császár által kiadott, a bányatörvénysszékekről. Közel másfél oldal ismerteti a bányásztudományt. Born Ignác-ról egy teljes oldal terjedelemben szól. Szerzője D.J. (talán Deutsch József). Nem szoktuk emlegetni róla szólván, hogy *Búvárkodás főtárgyán, a' mineralogián és bányászágon kívül a' tudományok csaknem egész körében nagy terjedékű s tiszta ismeretekkel birt, s a köz jól előmozdítani minden alkalommal buzgón törekedett.* Ásványbányászati adatokra másutt, például a megyék leírásánál is rátalálhatunk. Arad megye kapcsán olvashatjuk, hogy *Arany a' két Körös fővenyéből mosatik, vas a' Dezna völgyében elég bőven, réz pedig Milován közel a' Maroshoz ásatik [...] S persze a kémiai elemek (arany, ezüst, vas stb.) leírásánál is.* Ismereteket nyerhetünk az ércfeldolgozás mikéntjéről. Az arany kapcsán utal arra, hogy a *Drávának is van aranyhomokja.* A szócikk szerzője, Almási Balogh Pál orvos utal rá, hogy *Újabb időkben az orvosi tudomány az aranyban nagy és kipótolhatatlan orvosi erőket is fedezett fel.*

4 orvos-természettudós, (Nagybarca, 1794. okt. 18. – Pest, 1867), 1843-ban „Geológiai indítvány”-t tett az akadémia felé (Tóth Á., 2003. In Rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei I.)

5 orvos-természettudós (Nagyszécsén, 1802. jan. 1. – Budapest, 1873. jún. 10.)

6 nyelvész, író, esztéta, egyetemi tanár, az MTA tagja; ismert tudományszervező, (Győr, 1768. dec. 20. – Pest, 1847. nov. 12.)

7 a legtipikusabban geológiai szócikkek jó része szerzőjének kiletét nem sikerült megállapítanom., más tudomány-ágaknál is megtaláljuk e jelt, ez talán lehetőséget teremt a későbbi megfigyelésre

Magyar bányászati-geológiai aktualitások a kötetekben:

HELY	JELLEMZŐ SZÖVEG a lexikonban
Abaúj vm.	geognosztikai értelemben igen figyelemreméltó
Almás Homoród	Barlang
Bodajk	móri rengés
Borsod	hegyei ércekkel bővelkednek
Börzsöny	régi arany- s ezüstbányái
Diós-Győr	csigák és más állatok maradványai... tenger fedte
Esztergom vm.	süttöi márvány, Sárísáp, Dömös kőszén
Fejér	hegyeiben arany- s ezüstbányák
Gömör	Leggazdagabb érctermő
Kárpátok	európai Peru-Mexikó
Körös	hegyeiben sok kőszén
Krassó	arany, ezüst, vas, ón sat. Tetemes mennyiséggel ásatik
Liptó	gazdag (...) ásványországban
Magyarország	...oly sokféle és becses ásványok
Mátra	gazdag ásványokban
Nógrád	Ásványország nem sok kincset szolgáltat
Nyitra	Ásványország kincseivel nem igen dicsekedhetik
Torda	főterménye gyönyörű sója
Ung	Tarnánál s Ungvárnál vasérczet bányásznak
Veszprém	Koppánynál márvány, Ugodnál kőszén ásatik
Zaránd	„ásvány a' vármegye főterménye”
Zemplin	becses kövei (...)
Zólyom	Leggazdagabb (...) ásványokkal

Földtani hungarikumok:

NEVE	HELYE	SZÓCIKK	JELLEGE
Opálkova	Veresvágás	Abaúj-vm	drágakő
Agtelek, Baradla		Baradla	barlang
Kecskeköröm		Balaton	öslény
Füredi víz			gyógyvíz
Becsés ásvány gyűjtemény		Maros v.hely	gyűjtemény

Megállapíthatjuk, hogy a kor legismertebb magyar földtani hungarikumait jól sorolja.

Híres szakmabéli hungarusok:

SZEMÉLY	TÉMA
Mikovinyi Sámuel	Abelova falu (szülőhely)
Apáczai Csere J.	nem önálló szócikkben
Bél Mátyás	nem önálló szócikkben
Benkő Ferencz ¹	ásványtana, önálló szócikk
Berzeviczi Gáspár	nem önálló szócikkben
Born Ignác	bányászat-tudomány
Kitaibel Pál	utal a Börzsönyi tellur-históriára
Kazinczy Ferencz	Magyarország földi állapotja ²
Köleséri Sámuel	erdélyi bányák bányafelügyelője
Magda Pál	nem önálló szócikkben

A kor kiemelkedő magyar földtudósai szerepelnek a lexikonban.

Gyakorta megadja irodalmi forrásait, pedig akkor ez még nem volt általános gyakorlat. Többnyire azonban csak találgatni tudjuk, hogy mire támaszkodhatott a magyarítás. Benkő F., Zay S., Kováts M., Fridvaldszky, Born, Fichtel, Zipser., Beudant, Townson, Generisch nevét kell leginkább valószínűsíteni. És a személyes tapasztalatokat: ez főleg Almásira vonatkozik, akiről tudjuk, hogy barlangjaink első bejárói és ismertetői között van. S az említett „Geológiai indítvány” is jelzi kiváló műveltségét e téren. Igazolható, hogy haszonnal forgatták Benkő Ferenc műveit, az általa gyártott³ szakszavak: pl. kígyókő, békasó⁴, egérkő igazolják ezt. A Kárpátok szócikk a „bővebb leírását” illetően, pl. Beudant francia mineralógus és geológusra utal. Beudant szerepeltetése is jelzi, hogy a szerzők kiválóan ismerték témájukat. Nevezett francia geológus ugyanis 1818-ban járt Magyarországon, az erről szóló többkötetes műve pedig 1822-ben jelent meg Párizsban.

Szép számmal szerepelnek a barlangok, barlangszerű üregek. Közülük az Agnasno (kutyabarlang), (Homoród) Almás, Baradla v. Agteleki (sic!) barlang, Bauman barlangja, Biel barlangja, Cacus-barlang, Fingal-barlang, Szilicze-barlang, Veterani üregét említem. Almási Baloghrol (aki ezeket bemutató szócikknek többségének szerzője) tudjuk, hogy a barlangok nagy tisztelője, ismerője volt. S a korban a laikus társadalom is nagy figyelemmel van a barlangok iránt. Wesselényi Miklós báróról is tudjuk, hogy erdélyi barlangokban kutat. Eötvös Józsefnek, s a kor más politikusainak is vannak barlangélményei.

Az ásványok, ásványtudomány kapcsán a lexikon a *Minerák*, *Mineralogia* címszóhoz utalja az olvasót. E címszó alatt természetesen kiemelt figyelmet fordít a drágakövekre.

Ásványnév-szócikkek:

Asszonyjég = gipsz	grif achát	Obsidian
Agát, agátkő	gyémánt	Onix
Békasó	Kékkő	Opál
Carbunculus	Kénvirág	Palladium
Drága kövek	Kova	szarukövek
Egérkő	Kvarc	rőtfesték
Gáliczkő	Lazurkő	turmalin
Gálma	Malachit	zeolith
Gipsz	Meteorkő	zefir

A legtöbb név drágakövet, féldrágakövet jelez. A „közönséges” ásványok megismerése iránt, úgy látszik, még nem volt elég nagy érdeklődés. Nem tér ki viszont a drágakövekkel kapcsolatos, részben vallási hiedelmekre sem, még azokra sem, amelyeket a Biblia is említ.

8 Bár lehet, hogy már korábban is használt bányász-népi szakkifejezéseket emelt át a magyar szaknyelvbe

9 A ma már nem használt nevek közül a „békasó” (Benkő Ferencnél is megjelenő szó) kapcsán megjegyezzük, hogy neves geológusunk, Papp Simon emlékiratában (Életem, 2000, Zalaegerszeg) is előfordul a „békasó”, a szöveggörnyezet alapján akkor Erdélyben még élő szóként. Benkő valószínűleg élő, „népi-bányász” elnevezéseket vett át, „emelt be” a tudományba.

A lexikon *Sziklafajok* néven nevezi a kőzeteket. Kevés kőzetnevet említ. A „kő” mint fogalom nem található meg, de számos szócikkben használja, többnyire a mai értelemben. A basalt (basanit) sziklafaj, mely „tűzokádó-hegyi agéntáknál fogva állott elő”. A fogalmak nem kellő tisztázottságát jelzi, hogy például az *agyag* szócikkben a kőzet fogalmat az *ércz* szó foglalja el. Hogy a szénhidrogének iránt érdeklődők figyelmét is fölkeltssem, idézem a „naphta” szócikk vonatkozó részét: *elszálló, fehér földolaj, szénből és gyúlóbból álló, némely mélységek és hegynemek repedéseiből, néha a földből is foly, részint vízzel együtt.* Figyelemre méltó az „Orvosi földreírás” terjedelmes szócikk: *a földleírásnak a gyógyításra alkalmaztatása, használása. Magában foglalja a földleírásnak az egészségre, testalkatra, elmére, betegségekre befolyó tárgyait. Az ember ugyan az egész föld lakosa, száraz, vízi, földfeletti és alatti, fagy és hévívi; azonban körülményei nem kis befolyással vannak rá.* [...].

Az őslények bemutatásakor, például a „Kővéváltak”, illetve az „Osteolith” címszó esetében a „Geognosia” szócikkhez utal. *Osteolith csontok kővé válása* kapcsán Rapp falut említi, amely „Nógrád vm füleki járásában, az Ipoly folyóhoz közel. (...) kelet felé vagy (..) egy elhagyott kőbánya van, melyben kővé vált tengeri csigák találhatók.” A megfogalmazás jelzi, hogy mind az eredeti, mind a hazai változat szerzői már mesze túljutottak az „öznív” (s ezáltal a kizárólagos bibliai) szemléleten.

A szócikkben nagyon világos és bőséges magyarázatok vannak, rámutatva a bányászati tevékenységek kiemelt hazai fontosságára. E magyarázatok minden bizonnyal társadalmi igényt elégítettek ki: magyarul, szakszerűen beszélgetni tudni az ország kiemelkedően fontos termékeiről, a bányakincsekről, még a fölsőbb osztályokban is.

Példák a magyarországi, bányászattal kapcsolatos, a lexikonban szereplő helységnevekből

A legfontosabb nemesfém- és sóbányahelyeket megnevezi a lexikon.

Aranyos	Breznóbánya	Rozsnyó
Aranyosbánya	Dognácska	Selmeczbánya
Aranyosszék	Golnicz	Sóvár
Abrud	Körmöcbánya	Szinóbánya ³
Almás	Libetbánya	Újbánya
Bakabánya	Nagybánya	Zalatna
Bélabánya	Rhonaszék	

Kuriózumokról, érdekességekről is tudósít. *Köleséről*, a kiváló erdélyi orvos-bányász-kohásról megjegyzi: „a testiségnek vadon hódolva hármasságba keveredett”. A *köesők* (ma azt mondanánk: meteoritok) jó leírását adja. „Némelyek a holdból hulóknak vitatják őket, mások örök idő óta létezőeknek s a légüregben keringőknek, utóbb a föld gőzkörébe jutván meggyúlóknak s leesőknek”. A földfűró: „Nem rég 700 láb mélységre jutottak a földfűróval és a fúrukából szivatóval sóvizet szállítottak fel.” A geiser nevezetesen forró, szökő forrás, Island szigetén, felülmúl minden miv-csinálta szökő kutakat, szökő oszlopa 10 lábnyi átmérőjű (...).

GEOGENIA (Földeredet tudománya), mindeddig nincs, a' mi van mythus és feltételezés (hypothesis). —j— a.

GEOGNOSIA ÉS GEOLOGIA. Geognosia (Földalkat, földalkat tudománya). A' geognosia azon érzéket, sziklanemeket és bérzi kőveket tanítja, melyekből a' földkéreg áll, azon felül a' föld alkatát, és az ásványok viszonyait, telepeit és korát. A' geológiát nem kell vele feleslelni, a' vele szorosan egybekapcsolat; mely nem egyéb tudományos törekedésnél a' föld eredeténél s a' föld hajdanában kiállott s tán még kiállandó változásainak előadására. A' geologia a' geognosták, phisicusok és chemicusok egyesült vizsgálatából szedi tudományát. A' geognosia alapítójának WERNER-t (l. e.) vehetjük, de több

A lexikonoknak a közre, a publikumra való hatását mérni nem igen lehet. A kor egy meghatározó személyiségéről mégis föltételezzük a hatást. Ez a valaki báró Eötvös József¹⁰. Emlegettük, hogy nevét megtaláljuk a lexikon előfizetői között, de egyéb tények is a hatást látszanak igazolni. Jegyzeteiből, leveleiből tudjuk, hogy egész életében figyelemmel kísérte a geológia hazai és nemzetközi eredményeit, ha tehette eljárt a Magyarhoni Földtani Társulat előadásaira. Jelen sorok írója Eötvös Lorándnak az Akadémia Kézirattárában őrzött hagyaték-részében föllete atyjának a Magyarhoni Földtani Társulatba való belépéséről szóló 1853. évi „igazolását” (emléklap formájában) is. Ismert Eötvös József rendkívüli olvasottság-műveltsége. Figyelme a bányászatra is kiterjedt. Talán nem véletlen, hogy fiát, Lorándot először bányamérnöknek akarta taníttatni, Párizsban. Méltán hihetjük, hogy forgatta a birtokában lévő lexikont.

Összefoglalva, a Közhasznú Ismeretek Tára – szándékának megfelelően – a geológiai-bányászati anyagát tekintve – valóban közhasznú, a tanult magyar úri rétegnek szóló, a kor színvonalán álló tudni illendő információkat tartalmazott. A lexikon vállalt feladatának megfelelően érdekes, olvasmányos s magyar volt. Kiemelendő a történeti megközelítés. Számos információja a mai kutatónak is tartalmaz hasznos információkat, köztük kiderítendőket is. A lexikon a földtani-bányászati fogalmak széles(ebb) körben való megismertetésében, s bizonyos mértékig a fogalmak magyarítási folyamatában is szerepet játszott. Illő tehát, hogy a Közhasznú Esmeretek Tárának tizenkét, tiszteletre méltóan vastag (egyenként kb. 500 oldal) kötetét a feledésből kiemeljük.

LÁBJEGYZET

1 Itt kell megjegyezni, hogy Benkő önálló szócikk(részlettel a Benkők között) „szereplése” e lexikonban bizonyos mértékig elmentmond Csiky Gábor, 1968. azon – Vadász Elemér vizsgálódására alapított – vélekedésének, mely szerint „az anyaországi szakkörök a múlt században nem ismerhették Benkő Ferenc művét”. A Benkő-szócikket Fábri P. és A. Balogh P. jegyzi, Benkő Ferencről nyilván utóbbi írt. S a róla leírtak a mű és az életmű tényleges ismeretét mutatják. Említik a jénai mineralógiai társasági tagságát, az általa írt Magyar Mineralogiát. Kitaibel Pál ugyan nem szerepel önálló szócikkkel, de a Börzsöny szócikk utal a tellur felfedezésének problematikájára.

2 Kazinczy e műve nyilván inkább tisztelgés okából, semmint szakmai jelentőségénél fogva lett idézve

3 „Szinó-bánya, nagy és népes helység Nógrád várm. a' füleki járásban. Ezen helység határában hajdan arany és ezüst bányák voltak, mi ezzel is bizonyítatik, hogy ezen hegyet most is Szerebróninak neveznek.” – írja. Tehát már él az etimológia módszerével.

10 Mondom ezt annak ellenére, hogy Bényei J., 1972. Eötvös József olvasmányai c. kismonográfia (Akadémiai Kiadó) külön fejezetben foglalja Eötvös természettudományi ismereteivel, de a Közhasznú Esmeretek Táránt mint Eötvös könyvtárának tagját nem említi.